

LÖSSLÄPPTA KVINNOR OCH UNDFLYENDE MÄN

GENUS OCH SEXUALITET I SVENSK ALKOHOLKULTUR

Preventionskampanjer är ett viktigt inslag i svensk socialpolitik på både alkohol- och narkotikaområdet. Kampanjerna riktar sig ofta till grupper som man bedömer som särskilt utsatta eller viktiga, framförallt ungdomar, men också kvinnor. Denna position som en grupp av särskilt intresse i förebyggande arbete har kvinnor efterhand också fått inom alkoholforskningen, alltsedan forskare under 1970- och 1980-talet började uppmärksamma att det mesta av den samhällsvetenskapliga forskningen om alkohol- och drogbruk och missbruk i Skandinavien – och i andra delar av världen – var baserad på studier av män.¹ Som en följd av denna kritik publicerades inom alkoholforskningen flera studier som fokuserade på kvinnor.² En fråga som följer på den forskning som studerat kvinnors alkoholkonsumtion, är hur den och kvinnors berusning betraktas och bedöms, och varför den betraktas och bedöms på ett visst sätt. Ett av de teman som behandlas i min avhandling *Female licentiousness versus male escape?*

Essays on intoxicating substance use, sexuality and gender är bilden av alkoholkonsumerande och berusade kvinnor som sexuellt lössläppta. Forskning från 1990- och 2000-talet har visat att alkoholkonsumtion och berusning bland kvinnor associeras med promiskuitet och sexuell "tillgänglighet",³ och i avhandlingen ville jag försöka ta reda på varför och hur detta kunde förstås.⁴

KVINNORS DRYCKESMÖNSTER

Kvinnors dryckesmönster har förändrats över tid. Under 1970-talet började kvinnor ta till sig nya alkoholvaror, som bland annat innebar en ökad konsumtion av öl och konsumtion på andra platser än tidigare, exempelvis på krogen. Trots det är skillnaderna mellan kvinnors och mäns drickande och dryckesmönster fortfarande stora.⁵ Forskare från olika länder har därför intresserat sig för varför denna skillnad består och har bland annat konstaterat att biologiska skillnader mellan kvinnor och män spelar en roll för

hur mycket alkohol kroppen klarar av (exempelvis har kvinnor i allmänhet mindre vatten i sina kroppar än män). Men eftersom kvinnors och mäns drickande och dryckesmönster varierar så mycket olika kulturer och subkulturer emellan,⁶ och även varierar inom ett och samma samhälle över tid,⁷ kan de biologiska skillnaderna inte vara en tillräcklig förklaring för de skilda dryckesmönstren.

Förändringar av kvinnors dryckesmönster har istället ansetts hänga samman med den samhällsliga utvecklingen mot ökad jämställdhet mellan könen. Inom alkoholforskningen har man talat om detta som "konvergenshypotesen". Konvergenshypotesen är ett antagande om att ju mer jämställda kvinnor och män blir inom samhällets olika sektorer, desto mer kommer till exempel deras dryckesmönster att likna varandras. I praktiken innebar detta att man tänkte sig att kvinnors dryckesmönster skulle komma att se ut som mäns.⁸ Bakgrunden var de förändringar som skedde på arbetsmarknaden bland annat i och med välfärdsstatens framväxt, där nya förväntningar på och möjligheter för kvinnor växte fram.⁹ Under 1970-talet började fler kvinnor förvärvsarbeta och det uppstod en diskussion om männens roll i familjen och hemmet. Om tidigare generationers kvinnor "läppjade försiktigt på ett glas sherry, på högtidsdagar, hemma med maken" började kvinnor under 1970-talet att ta till sig nya alkoholvanor.¹⁰ Karin Bergmark beskriver detta som att det idag inte längre är ovanligt eller konstigt att se unga kvinnor ute på lokal för att dricka öl eller vin med sina väninnor.¹¹

Kvinnors förändrade dryckesmönster och de bestående skillnaderna mellan kvinnor och män har diskuterats utförligt inom alkoholforskningen. Man har

studerat hur mycket alkohol kvinnor konsumerar, vilka drycker de dricker, på vilka platser och i vilka sociala sammanhang. En del av dessa studier kan sägas tillhöra den kvinnoforskning som växte fram som en följd av kritiken av den traditionella alkoholforskningen.¹² Benämningen kvinnoforskning kom sig av att forskarna intresserade sig för just kvinnor och kvinnors situation på en mängd områden.¹³ Dess uppgift var att synliggöra och problematisera kvinnors villkor, att låta kvinnors levnadsförhållanden och definitioner av verkligheten få en plats i forskningen. Emellertid var idealet inte endast att "lägga till" kvinnors erfarenheter för att på så sätt få en heltäckande bild, utan också att ifrågasätta och problematisera kön i sig, genom att analysera hur kvinnors villkor skapas och varför kvinnors situation är sämre än mäns.¹⁴

"RIKTIGA" KVINNOR

Inom senare års genusvetenskapliga forskning har man i större utsträckning börjat diskutera föreställningar om vad som är en "riktig" kvinna och en "riktig" man, och hur dessa kategorier skapas och upprätthålls i olika sociala sammanhang. Sådan forskning har också fått visst genomslag inom alkoholområdet, och givit upphov till studier av individens skapande av "femininitet" och "maskulinitet". Snarare än att vi *är* kvinnor och män, intresserar man sig i dessa studier för hur vi *gör* femininitet och maskulinitet genom våra handlingar. Det kan handla om hur vi rör oss, hur vi använder vårt kroppsspråk, hur vi talar, om vad vi talar, vilka aktiviteter vi ägnar oss åt och så vidare. Leili Laanemets har skrivit om hur kvinnor i missbruksbehandling förhåller sig till bilden av vad som är en "riktig" kvinna:

hon ska helst inte använda, och framförallt inte missbruka, rusmedel, inte bli intresserad av fel män och inte ha många sexuella kontakter med män.¹⁵ Samtidigt som de kvinnor Laanemets intervjuat ser på sig själva som "inte riktiga kvinnor" (på grund av att de inte kunde leva upp till dessa kriterier) visade de också en tendens till att inte vilja identifiera sig med bilden av den "riktiga" kvinnan och att göra motstånd mot denna bild på olika sätt.¹⁶

ATT ANALYSERA BILDER AV KVINNORS BERUSNING

På liknande sätt som i senare års genusforskning är utgångspunkten för min avhandling att genus inte kan betraktas som en stabil inre essens eller en egenskap som är biologiskt bestämd. Som sociolog är jag istället intresserad av genus såsom det uppfattas av människor i deras vardagsliv. I likhet med Simone de Beauvoir och en del fenomenologiskt inspirerade forskare menar jag att eftersom människor idag ser och upplever genus i första hand som bestående av två olika kategorier av individer – kvinnor och män – är detta en viktig utgångspunkt för sociologisk forskning.¹⁷ Det innebär att jag använder denna vardagsuppfattning för att förstå hur människor förhåller sig till kvinnors och mäns alkoholkonsumtion och berusning. En skillnad mellan den typ av forskning där man studerar förändrade genusroller och deras betydelse för förändringar i kvinnors alkoholkonsumtion och analysen i min avhandling är att de befinner sig på olika abstraktionsnivåer. Analysen i min avhandling rör sig om bilder av kvinnors alkoholkonsumtion och berusning, och inte direkt om kvinnors faktiska alkoholkonsumtion. Bilder av och föreställ-

ningar om kvinnors och mäns alkoholkonsumtion spelar emellertid roll för hur vi ser på och tolkar kvinnors och mäns alkoholkonsumtion. Hur vi ser på och tolkar alkoholkonsumtion har i sin tur betydelse för individers faktiska konsumtion genom att individer dagligen umgås med varandra och på så sätt är delar av ett samhälle. I denna interaktion skapas och omskapas idéer och föreställningar om kvinnor och män som individen måste förhålla sig till i sin vardag. Om det under en viss tidsperiod anses manligt att dricka sig berusad, medan det anses okvinnligt att göra detsamma, kan vi förvänta oss att människor är medvetna om och förhåller sig till detta, det vill säga delvis rättar sitt dryckesmönster efter dessa ideal.

Vidare innebär den fenomenologiskt inspirerade utgångspunkten att när jag i avhandlingen diskuterar vad människor uppfattar som biologi eller "natur" så syftar jag på människors vardagsföreställningar – på verkligheten och vardagen som den ter sig för många. Att människor ser vissa tillstånd, upplevelser, ting eller personer som "naturliga" är emellertid i sig en del av vår kultur och har att göra med att det i vår kultur finns en viktig distinktion mellan vad som är natur å ena sidan, och vad som är kultur å den andra. Denna distinktion är kulturellt skapad av människor i social interaktion, och inte naturligt given. Det jag studerar i avhandlingen är således bilden av alkoholkonsumerande och berusade kvinnor som sexuellt lössläppta. Det handlar inte om att en kvinnas sexuella intresse eller "tillgänglighet" lockas fram av alkoholen i sig, utan om en kulturellt skapad bild¹⁸ där vissa situationer ger upphov till vissa associationer bland människor i ett givet samhälle.

RUS OCH SEXUELL UTLEVELSE

Inom den samhällsvetenskapliga litteraturen råder relativ enighet om att användandet av framförallt alkohol, men också narkotiska preparat, på ett eller annat sätt kan anses hänga samman med sexuell utlevelse.¹⁹ Förklaringarna till varför det är så och sätten på vilka denna koppling studeras varierar dock olika discipliner emellan. Inom psykologin används ofta så kallad balanserad placebo design, medan sociologin och andra närliggande discipliner oftare använder enkätdata i syfte att kartlägga attityder.²⁰ I mitt avhandlingsprojekt betraktas kopplingen mellan användandet av rusmedel och sexuell utlevelse i första hand som en kulturell koppling. Vår kultur och vårt vardagsliv är, som William George och Susan Stoner uttrycker det, genomsyrad av bilder och symboler genom vilka rusmedelsbruk och sexualitet kopplas samman. Detta sker i filmer, i skönlitteratur, i reklam, i informationsbroschyrer, i diskussionsforum på Internet och i vardagliga samtal ansikte mot ansikte. En sådan bild kan utgöras av de associationer vi gör när vi iakttar och själva deltar i olika sociala situationer med andra personer, men den kan också skapas genom att vi studerar till exempel ett fotografi av människor som befinner sig i en viss social situation. Om vi ser ett fotografi av en kvinna och en man som sitter vid ett bord med levande ljus, en flaska vin och varsitt glas framför sig, associerar vi sannolikt till en romantisk middag. Vi kanske också ser vinet som en naturlig del av den romantiska stämningen, och kanske tänker vi oss att ett par glas vin i en sådan situation gör mannen och kvinnan mer avslappnade och mer intresserade av sexuell intimitet. På liknande sätt gör vi sannolikt vissa asso-

ciationer till en bild av en ensam kvinna vid en bardisk med ett glas vin framför sig. Om vi, som ett tankeexperiment, ”byter kön” på personen vid bardisken så att det är en man som sitter där, gör vi enligt tidigare forskning emellertid inte riktigt samma associationer. En amerikansk studie visar att vi tenderar att tänka i genusstereotypa termer, så att vi uppfattar män som mer sexuellt aggressiva och upplevande starkare sexdrift när de dricker alkohol, medan vi uppfattar kvinnor som mer sexuellt känslösamma och sårbara för sexuella påtryckningar när de dricker.²¹ Dessa genusstereotypa bilder av kvinnor och män som dricker alkohol tycks i viss utsträckning finnas kvar även i de nordiska länderna, vilket antyds av Stina Jeffners och Jakob Demants studier.²² Man kan därför säga att glaset med alkohol i en kvinnas hand blir en genussymbol²³ som symboliserar att kvinnan ifråga är ”med” i (det heterosexuella) spelet. Som genussymbol ger glaset med alkohol upphov till specifika associationer i en given kultur – associationer som i sin tur är beroende av den position som alkoholkonsumtion har i kulturen ifråga men också av de positioner som kvinnor och män innehar i densamma. Denna symbolik gäller framförallt i fest-, restaurang- och klubbssammanhang, men är sannolikt inte begränsad till dessa kontexter. Till skillnad från historikern Sidsel Eriksen, som betonar att bilden av den moderna kvinnan numera inkluderar alkoholkonsumtion och att detta inte nödvändigtvis är något problematiskt, menar jag att det vid sidan av denna bild av en världsvan, alkoholkonsumerande kvinna fortfarande finns kvar en traditionell bild som kopplar kvinnors alkoholkonsumtion och berusning till deras sexualitet i negativ bemärkelse.

KVINNORS TVÅFALDIGA
LÖSSLÄPPHET

I avhandlingen försöker jag förstå den kulturella logiken bakom denna traditionella bild med hjälp av sociologisk teori och genusvetenskaplig kritik av traditionell forskning. Den traditionella bilden av kvinnors alkoholkonsumtion och berusning placerar kvinnor i en position som "dubbelt dåliga": kvinnor som dricker och blir berusade anses vara fnissiga, högljudda, mer känslsamma, mer utåtriktade i sitt kroppsspråk, osmakliga, okontrollerade och okvinnliga. De bryter dels mot normer för traditionell femininitet, dels mot påbudet om att kvinnor ska stå för kontrollen (både självkontroll och kontroll av mannens handlingar) inom den sexuella sfären, genom att de anses bli sexuellt tillgängliga, lössläppta eller promiskuösa. Från ett traditionellt manligt perspektiv misslyckas den berusade kvinnan med att uppfylla rollen som kontrollant av sin mans drickande samtidigt som män i allmänhet ser henne som sexuellt tillgänglig. Från ett traditionellt kvinnligt perspektiv misslyckas hon med att ta hand om sin man (och i förlängningen sin familj) samtidigt som hon underlåter att anpassa sig till (och överse med) mannens "vildhet". Från ett traditionellt kvinnligt perspektiv blir hon därför en kvinna som försöker vara man.

Samtidigt tolkas *mäns* berusning i den västerländska kulturella kontexten ofta som ett steg närmare ett naturligt tillstånd – man släpper på kontrollen och blir mer "vild".²⁴ I avhandlingens teoretiska analys kallar jag denna bild av berusning för "berusning som extas". Med hjälp av sociologisk teori blir det möjligt att finna beröringspunkter mellan en upplevelse av rus som framkallats av konsumtion av alkohol eller nar-

kotiska substanser och en upplevelse av rus som framkallats av sexuella upplevelser. Max Weber och Michel Maffesoli har båda diskuterat detta med utgångspunkt i orgien som begrepp.²⁵ Enligt Maffesoli kan orgien betraktas ur ett metaforiskt perspektiv, som en beskrivning av vissa emotionellt starka upplevelser människor gör i grupp. En sådan "gruppkänsla", "vi-känsla" eller gemensamhetskänsla kan i vissa fall uppstå som ett resultat av berusning; kanske är den också en del av vad (en positiv) berusning innebär i vårt samhälle idag. Webers diskussion om extas och rationalitet kan i sin tur tolkas på så sätt att den vi-känsla eller samhörighet som Maffesoli talar om, för många människor i dagens samhälle framstår som en sorts paus eller flykt från rationalisering och från vardagen. Berusningens gemensamhetskänsla blir en möjlighet till utomvardagliga erfarenheter och ger tillgång till utomvardagliga sfärer. Dessa utomvardagliga sfärer tycks enligt tidigare forskning ibland ses som närmare ett naturligt tillstånd. Vidare kan man se denna utomvardagliga gemensamhetskänsla, detta mer "vilda" tillstånd, som en sfär som har tenderat att vara manlig – en sfär som domineras av män – delvis därför att alkoholkonsumtion och berusning (tidigare) har varit ett manligt område. Av samma anledning som man inom alkoholforskningen tidigare byggde allmängiltiga och universella teorier utifrån studier av endast mäns erfarenheter, framstår denna tolkning av berusning som en allmängiltig bild, en bild som gäller för alla, det vill säga både män och kvinnor. Enligt detta resonemang kan en kvinnas berusning tolkas antingen utifrån den allmängiltiga modellen av "berusning som extas" där den berusade personen anses bli mer "vild" och komma

närmare ett naturligt tillstånd, eller utifrån ”avvikarmodellen”, där kvinnor som berusar sig anses bli mer sexuellt ”tillgängliga” och/eller promiskuösa. Att berusning i allmänhet anses göra en person mer ”vild” samtidigt som kvinnors berusning anses kunna göra dem mer sexuellt ”tillgängliga” och/eller promiskuösa, gör att kvinnors berusning – till skillnad från mäns – kan tolkas som ”dual licentiousness”, eller tvåfaldig lössläpplighet.

För att nå en mer utvecklad förståelse för varför kvinnor ses som ”tvåfaldigt lössläppta” när de berusar sig menar jag att vi också behöver utgå från djupare liggande kulturella föreställningar om kvinnor och män. Utifrån avhandlingens teoretiska analys av de kulturella sambanden mellan sexuell utlevelse, berusning och genus menar jag att kvinnors handlande på detta område tolkas inom en kulturell ram som placerar dem närmare naturen än män. Dikotomier där kvinnor placeras närmare naturen än män (och där kvinnor ses som mer känslostyrda, irrationella, omhändertagande och så vidare) har diskuterats och kritiserats av många genusforskare.²⁶ I viss utsträckning tycks sådana föreställningar – där kvinnor genom sina kroppar och sin sexualitet anses stå närmare naturen än män (kvinnor kan till exempel föda och amma barn samtidigt som deras kroppsliga processer såsom menstruation och graviditet ses som mer naturstyrda än mäns) – ändå leva kvar i många människors vardagsuppfattningar.

En vanlig allmän uppfattning är också att könsidentiteten är biologiskt grundad eller kopplad till kroppsliga processer och eftersom kvinnors kroppsliga processer ses som mer naturstyrda än mäns, ses kvinnors könsidentitet också som mer ”naturlig” och ”stabil”. Man-

nens könsidentitet definieras från detta perspektiv som en kontrast till kvinnans, på så sätt att han antas behöva ”fly” från henne (från kvinnan som mor och som partner) och ”rastlöst söka efter nya sexuella erövringar”.²⁷ Om vi införlivar dessa vardagsföreställningar i den teoretiska ram av ”tvåfaldig lössläpplighet” som skisserats ovan, ser vi att tolkad och bedömd inom denna kulturella ram blir kvinnors berusning betraktad som mer problematisk än mäns. Kvinnor uppfattas redan genom sina kroppar och sin biologi som stående närmare naturen än män. Kvinnors berusning innebär därför inte bara ”tvåfaldig lössläpplighet” och genom detta ”dubbel dålighet”. Eftersom kvinnor redan anses befinna sig närmare naturen, gör berusningen att de kommer ”för nära” naturen. Därmed hotar kvinnors berusning också den västerländska uppfattningen om gränsen mellan natur och kultur. Att kvinnor uppfattas som närmare naturen skapar ett större behov av social kontroll av kvinnors drickande. Män kan tillåtas att fly från vardagen genom att berusa sig eftersom deras berusning inte på samma sätt innebär ett grundläggande hot mot åtskillnaden mellan natur och kultur.

Den teoretiska modell jag föreslår kan sammanfattningsvis formuleras på följande sätt: kvinnors alkoholkonsumtion och berusning är föremål för mer strikt social kontroll därför att en kulturell bild av kvinnors alkoholkonsumtion placerar dem närmare naturen än män. I sammanhanget är det viktigt att komma ihåg att syftet med att analysera bilden av alkoholkonsumerande och berusade kvinnor som sexuellt lössläppta var att studera hur denna bild kan förstås och den kulturella logik som tycks ligga bakom den. Detta till skillnad från det inom alkoholforsk-

ningen något vanligare angreppssätt där man söker efter kausala faktorer eller krafter som förklarar ett visst utfall. Följaktligen ska den teoretiska modellen där kvinnors alkoholkonsumtion tolkas som "tvåfaldig lössläpplighet" inte ses som en förklaring där orsak och verkan specificeras. Genom att fokusera på frågor om sexualitet – vilka inom alkoholforskningen har studerats i betydligt mindre utsträckning än frågor om sociala roller i allmänhet – var syftet istället att bidra till vår förståelse för detta komplexa område. Den teoretiska modellen fokuserar således *en* aspekt av hur kvinnors alkoholkonsumtion och berusning betraktas och beskrivs. Det innebär att avhandlingens teoretiska modell kan vara förenlig med andra angreppssätt, som fokuserar på förändrade ekonomiska omständigheter och förändrade genusroller, till exempel kvinnors ökande deltagande i arbetslivet.

DEN UTOMVARDAGLIGA
BERUSNINGEN?
ETT FORSKNINGSPROJEKT

Den teoretiska analysen i min avhandling baserar sig på vad tidigare forskning kommit fram till. I det projekt jag nu arbetar med kommer den teoretiska modell jag föreslagit att testas med hjälp av empiriska data från samtidens Sverige. Projektet avser att – med Sverige som kulturell kontext – studera föreställningar om hur rus, sexuell utlevelse och genus hänger samman. Kan vi i dagens Sverige finna föreställningar om att kvinnor står närmare naturen än män? I så fall, på vilket sätt kan dessa föreställningar vara relaterade till svenskars syn på kvinnors och mäns alkoholkonsumtion? För att kunna studera detta kommer jag att analysera textmaterial i form av kolumner, nyhets- och debatt-

artiklar i svensk massmedia från slutet av 1970-talet fram till idag, med särskilt fokus på åren 1979, 1985, 1995, 2003 och 2005/2006. Hur framställs genus i debatt och diskussioner om alkoholkonsumtion och berusning? Ses genus i första hand som något stabilt, en inre, biologisk egenskap, eller som föränderligt, som en relation snarare än en egenskap?

De artiklar som analyseras kommer att vara sådana som behandlar kvinnors respektive mäns rusmedelsanvändande (det vill säga fokuserar på kön, oavsett om de gör detta utifrån ett biologiskt perspektiv eller inte) eller som på ett eller annat sätt behandlar rusmedelskonsumtionens koppling till sexuell utlevelse, men också artiklar som diskuterar sexualbrottsmål i de fall rusmedelkonsumtion (offrets eller förövarens) anses vara av avgörande betydelse för målet ifråga. Efter en första kartläggning av publicerat material inom detta område under de aktuella tidsperioderna, kommer eventuellt ytterligare avgränsningar att göras, alternativt kommer fokus att vidgas till att även omfatta sådant som publicerats i facktidskrifter som *Läkartidningen*. En analys av textmaterial som kolumner, nyhets- och debattartiklar kan ge tillgång till både kulturellt dominerande idéer och åsikter och sådana som är mer omtvistade. Debattartikeln är till sin form givetvis avsedd för frågor där det ofta råder samhällsöenighet, medan innehållet i kolumner och kanske framförallt nyhetsartiklar, snarare presenteras som (oomstridda) fakta. Huruvida eventuella idéer om kvinnors större närhet till naturen är omtvistade eller relativt brett accepterade i ett samhälle är en i första hand empirisk fråga. Denna fråga kommer att diskuteras utifrån den analys som görs och utifrån vad det

insamlade materialet visar. Vidare får man förutsätta att alla människor inte har lika stor tillgång till massmedia för att göra sin röst hörd, varför en analys av kolumner, nyhets- och debattartiklar i massmedia främst kommer att fånga de aktörer som har relativt stort samhällsligt inflytande och därmed större tillgång till makt (till exempel politiker), alternativt de grupper som har lyckats göra anspråk på hur en given fråga bäst bör förstås, till exempel antidrog-organisationer, feministiska organisationer, läkare och annan vårdpersonal, socialarbetare och forskare.

Analysen kommer att fokusera på innehållet i debatt- och nyhetsartiklarna och den kommer att bygga på metoder från kritisk diskursanalys.²⁸ Norman Faircloughs modell för diskursanalys består av tre olika analysnivåer: textnivån (den konkreta texten och dess relationer), den diskursiva praktikens nivå (relationer mellan text och läsare/mottagare) och den sociala praktikens nivå (relationer mellan text, diskursiv praktik och den vidare sociala praktiken). Dessa är relaterade till och sammanflätade med varandra, men som analytiskt grepp kan det vara användbart att se dem som separata. Faircloughs modell innefattar därmed en koppling mellan text och social praktik eller socialt handlande. Diskurser är på olika sätt sammanvävda med samhälleliga maktförhållanden och ett av syftena med kritisk diskursanalys är att studera och kartlägga dessa. För det projekt jag arbetar med är ett genusperspektiv ett viktigt sådant maktperspektiv.

Som nämnts börjar forskningen om genus och rusmedelsbruk – sedan genusforskningens inträde på området under 1970 och 1980-talet – bli något mer omfattande.²⁹ Användandet av olika genusteoretiska angreppssätt inom rus-

medelsforskningen behöver dock förstärkas och utvidgas, från ett fokus på individens genusskapande i missbruks- och behandlingskontexter till att omfatta även kulturella föreställningar på en mer övergripande nivå och i vardagssammanhang. Även på internationell nivå saknas forskning som integrerar forskningsinriktningarna rus och sexualitet samt rus och genus med varandra och som explicit studerar kulturella kopplingar mellan rus, sexuell utlevelse och genus med ett bredare grepp, i avsikt att förstå hur dessa hänger ihop i en given kultur. Att sådan forskning är angelägen understryks av de skillnader i hur kvinnors och mäns berusning bedöms som påvisats av tidigare forskning. I den svenska debatten har på senare år diskuterats huruvida domstolar och lagstiftning om sexualbrott har halkat efter, så att domstolarna tenderar att se fall där offret har varit berusat som ett fall av sexuellt utnyttjande, snarare än som våldtäkt. För att kunna föra sådana diskussioner på rätt nivå, behövs förbättrad kunskap om allmänna uppfattningar om hur rus, sexuell utlevelse och genus hänger ihop. Resultaten från projektet förväntas ha betydelse för vår förståelse av hur människor i allmänhet, och människor som är medlemmar eller representanter för organisationer som arbetar med opinionsbildning i synnerhet, tänker och agerar i situationer där kvinnors alkoholkonsumtion och berusning aktualiseras. Förutom att vara allmänt relevant är mer detaljerad kunskap om sådana idéer och sätt att agera viktig för personer som professionellt arbetar med sådana frågor, inom domstolsväsendet men även inom preventions- och behandlingssammanhang.

Ett genusperspektiv på området sexuell utlevelse och rus ger även möjlighet att studera och problematisera kulturella

antaganden om kvinnors och mäns grundläggande/medfödda egenskaper, till exempel deras sexualitet, och den roll sådana antaganden spelar för den hårdare sociala kontroll som kvinnors sexuella handlande och kvinnors användande av rusmedel är föremål för. Genusperspektivet kan kombineras med den del av alkoholkulturforskningen som fokuserar på hur erfarenheter i en kultur talas om, definieras och tolkas som naturliga, det vill säga hur och varför människor väljer att tolka vissa erfarenheter (som berusning) som en erfarenhet "utanför kulturen".³⁰ Att tala om, definiera och tolka en erfaren-

het som "utanför kulturen" är i sig ett kulturellt påfund som bör studeras. Att analysera och problematisera det människor ser som naturligt, det som anses vara "utanför kulturen", är således en gemensam angelägenhet för genusforskningen och delar av alkoholkulturforskningen, men en likhet som hittills har diskuterats i mycket liten utsträckning. Projektet syftar därför till att bidra till utvecklingen av nya teoretiska idéer och analysstrategier inom internationell rusmedelsforskning genom att integrera teoretiska idéer från genusforskningsfältet med teoretiska idéer från alkoholkulturforskningen.

FOTNOTER

1. Se till exempel Gefou-Madianou (2002), Järvinen (1983), Knobbblock (1995).
2. Se Bjerrum Nielsen & Rudberg (1990), Ettorre (1992), Holmila (1991), Järvinen (1991).
3. Demant (2007), Jeffner (1998), Leigh (1995), Room (1996).
4. Artikelns första del bygger på avhandlingen Bogren, (2006), *Female licentiousness versus male escape? Essays on intoxicating substance use, sexuality and gender*, Stockholm.
5. Bergmark (2002).
6. Wilsnack m. fl. (2000).
7. Bergmark (2002), Eriksen (1991).
8. Se Hammer & Vaglum (1989), Neve m. fl. (1996).
9. Bergmark (2002).
10. Bergmark (2002), s. 29.
11. Bergmark (2002), s. 29.
12. Se till exempel Järvinen (1983).
13. Wahl (1996).
14. Eduards (1995).
15. Laanemets (2002).
16. Laanemets (2002).
17. de Beauvoir ([1949] 2002). Se också Heinämaa (2003).
18. Sulkunen (2002).
19. Crowe & George (1989), George & Stoner (2000), Reinerman & Leigh (1988).
20. Se till exempel George m. fl. (2000), Friedman m. fl. (2005). Se även George & Stoner (2000), för en översikt.
21. Abbey m. fl. (1999). Se även Leigh & Aramburu (1996).
22. Demant (2007), Jeffner (1998).
23. Eriksen (1991).
24. Falk & Sulkunen (1983), McDonald (1994), Sulkunen m. fl. (1997), Sulkunen (2002), Tigerstedt (1997).
25. Maffesoli (1993, 1997), Weber ([1915] 1970 a; 1970 b).
26. Se Alcoff (2000), för en sammanställning.
27. Se till exempel Paglia (1990), som är ett exempel på en akademiker som förespråkar detta synsätt. I min avhandling

betraktas Paglias synsätt dock som en vardagsuppfattning, och som sådan kan den naturligtvis återfinnas bland såväl "lekmän" som akademiker.

28. Fairclough (1992; 2003).

29. Se till exempel Laanemets (2002), Lander (2003), Measham (2002).

30. Till exempel Sulkunen m. fl. (1997).

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

LITTERATUR

- Abbey, Antonia, McAuslan, Pam, Thomson Ross, Lisa & Zawacki, Tina (1999), "Alcohol expectancies regarding sex, aggression, and sexual vulnerability: reliability and validity assessment", i: *Psychology of Addictive Behaviors* 13(3), s. 174–182.
- Alcoff, Linda M (2000), "Philosophy Matters. A review of recent work in feminist philosophy", i: *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 25(3), s. 841–882.
- de Beauvoir, Simone ([1949] 2002), *Det andra könet*. [översättning av Adam Inczedy-Gombos & Åsa Moberg i samarbete med Eva Gothlin]. Stockholm: Norstedt.
- Bergmark, Karin H (2002), "Kvinnor och alkohol – om genus, förändring och modernitet i den svenska alkoholkulturen", i: Leissner, Tom och Hedin, Ulla-Carin (red), *Könsperspektiv på missbruk*. Bettna: Bjurner och Bruno.
- Bjerrum Nielsen, Harriet & Rudberg, Monica (1990), "Jenters vei till rusmidler – et sosialeringsperspektiv", i: Järvinen, Margaretha & Rosenqvist, Pia, *Kön, rus och disciplin – en nordisk antologi*. Helsingfors: Nordiska nämnden för alkohol och drogforskning, publikation nr. 20.
- Bogren, Alexandra (2006), *Female licentiousness versus male escape? Essays on intoxicating substance use, sexuality and gender*. Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm Studies in Sociology N.S. nr 26. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Crowe, Leif C & George, William H (1989), "Alcohol and human sexuality. Review and integration", i: *Psychological Bulletin* 105(3): s. 374–386.
- Demant, Jakob (2007), "Youthful drinking with a purpose. Intersections of age and sex in teenage identity work", i: *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* 24(2), s. 149–176.
- Eduards, Maud (1995), "En allvarsam lek med ord", i: *Viljan att veta och viljan att förstå. Kön, makt och den kvinnovetenskapliga utmaningen i högre utbildning*. Slutbetänkande av Utredningen om insatser för kvinno- och jämställdhetsforskning. Stockholm: SOU 1995: s. 110.
- Eriksen, Sidsel (1991), "Alcohol as a Gender Symbol", i: *Scandinavian Journal of History* 24(1), s. 45–73.
- Ettorre, Elizabeth (1992), *Women and Substance Use*. London: Macmillan.
- Fairclough, Norman (1992), *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, Norman (2003), *Analysing discourse. Textual analysis for social research*. London: Routledge.
- Falk, Pasi & Sulkunen, Pekka (1983), "Drinking on the screen. An analysis of a mythical male fantasy in Finnish films", i: *Social Science Information* 22(3), s. 387–410.
- Friedman, Ronald S, McCarthy, Denis M, Förster, Jens & Denzler, Markus (2005), "Automatic effects of alcohol cues on sexual attraction", i: *Addiction* 100(5): s. 672–681.
- Gefou-Madianou, Dimitra (2002), "Introduction", i: Dimitra Gefou-Madianou

- (red.) *Alcohol, gender and culture*. London & New York: Routledge.
- George, William H & Stoner, Susan A (2000), "Understanding acute alcohol effects on sexual behavior", i: *Annual Review of Sex Research* 11, s. 92–124.
- George, William H, Stoner, Susan A, Norris, Jeanette, Lopez, Peter A & Lehman, Gail L (2000), "Alcohol expectancies and sexuality. A self-fulfilling prophecy analysis of dyadic perceptions and behavior", i: *Journal of Studies on Alcohol* 61(1), s. 168–176.
- Hammer, Torild & Vaglum, Per (1989), "The increase in alcohol consumption among women. A phenomenon related to accessibility or stress? A general population study", i: *British Journal of Addiction* 84(7), s. 767–775.
- Heinämaa, Sara (2003), *Toward a Phenomenology of Sexual Difference*. Husserl, Merleau-Ponty, Beauvoir. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.
- Holmila, Marja (1991), "Storkonsumerande kvinnors upplevelse av social kontroll", i: *Nordisk Alkoholtidskrift*, vol.8(3), s. 153–164.
- Jeffner, Stina (1998), *Liksom våldtäkt, typ. Om ungdomars förståelse av våldtäkt*. Stockholm: Utbildningsförlaget Brevskolan.
- Järvinen, Margaretha (1983), *Kvinnan i alkoholforskningen. Det mänskliga är manligt om ej annat anges*. Helsingfors: Nordiska nämnden för alkohol- och drogforskning, publikation nr. 8.
- Järvinen, Margaretha (1991), "Kontrollerade kontrollörer – kvinnor, män och alkohol", i: *Nordisk alkoholtidskrift* 8(3), s. 143–152.
- Järvinen, Margaretha & Rosenqvist, Pia (1990), *Kön, rus och disciplin – en nordisk antologi*. Helsingfors: Nordiska nämnden för alkohol- och drogforskning, publikation nr. 20.
- Knoblock, Inger (1995), *Systemets långa arm. En studie av kvinnor, alkohol och kontroll i Sverige 1919–55*. Stockholm: Carlssons.
- Laanemets, Leili (2002), *Skapande av femininitet. Om kvinnor i missbrukar-behandling*. Akademisk avhandling, institutionen för socialt arbete. Lunds universitet.
- Lander, Ingrid (2003), *Den flygande maran. En studie om åtta narkotikabrukande kvinnor i Stockholm*. Akademisk avhandling, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Leigh, Barbara (1995), "A thing so fallen and so vile. Images of drinking and sexuality in women", i: *Contemporary Drug Problems* 22 (3), s. 415–434.
- Leigh, Barbara C & Aramburu, Beatrice (1996), "The role of alcohol and gender in choices and judgments about hypothetical sexual encounters", i: *Journal of Applied Social Psychology* 26(1), s. 20–30.
- Maffesoli, Michel (1993), *The shadow of Dionysus. A contribution to the sociology of the orgy*. New York: State University of New York Press.
- Maffesoli, Michel (1997), "The return of Dionysus", i: Sulkunen, Pekka, Holmwood, John, Radner, Hilary & Schulze, Gerhard (red), *Constructing the new consumer society*. New York: St Martins Press.
- McDonald, Maryon (1994), "Drinking in the west of France", i: McDonald, Maryon (red), *Gender, drink and drugs*. Oxford/ Providence: Berg.
- Measham, Fiona (2002), "'Doing gender' – 'doing drugs'. Conceptualizing the gendering of drugs cultures", i: *Contemporary Drug Problems* (29)2, s. 335–373.
- Neve, Rudie, Drop, Maria, Lemmens, Paul & Swinkels, Henk (1996), "Gender differences in drinking behaviour in the Netherlands. Convergence or stability?", i: *Addiction* 91(3), s. 357–373.
- Paglia, Camille (1990), *Sexual personae. Art and decadence from Nefertiti to Emily Dickinson*. London & New Haven: Yale Univ. Press.
- Reinarman, Craig & Leigh, Barbara C (1988), "Culture, cognition and disinhibition. Notes on sexuality and alcohol in the age of AIDS", i: *Contemporary Drug Problems* 14(3), s. 435–460.

- Room, Robin (1996), "Gender roles and interactions in drinking and drug use", i: *Journal of Substance Abuse* 8(2), s. 227-239.
- Sulkunen, Pekka, Alasuutari, Pertti, Nätkin, Ritva & Kinnunen, Merja (1997), *The urban Pub*. Helsinki: Stakes.
- Sulkunen, Pekka (2002), "Between culture and nature. Intoxication in cultural studies of alcohol and drug use", i: *Contemporary Drug Problems* 29(2), s. 253-276.
- Tigerstedt, Christoffer (1997), "Små berättelser för stora män – ölreklam i finsk TV under 1980-talet", i: *Socialt Perspektiv* 1997(2-3), s. 71-92.
- Wahl, Anna (1996), "Molnet – att föreläsa om feministisk forskning", i: *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 17(3/4), s. 31-44.
- Weber, Max (1970 a [originally in German 1915]), "Religious rejections of the world and their directions", i: Gerth, Hans H & Mills, C. Wright (red), *From Max Weber. Essays in sociology*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Weber, Max (1970 b), "The social psychology of the world religions", i: Gerth, Hans H & Mills, C. Wright (red), *From Max Weber. Essays in sociology*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Wilsnack, Richard W, Vogeltanz, Nancy D, Wilsnack, Sharon C & Harris, T Robert (2000), "Gender differences in alcohol consumption and adverse drinking consequences. Cross-cultural patterns", i: *Addiction* 95(2), s. 251-265.